Noot bij Vz. Rb. Amsterdam 1 november 2006, Vereniging Liberaal Democratische Partij vs. Stichting Instituut voor Publiek en Politiek,
Mediaforum 2007-1, nr. 3

Wouter Hins

Bovenstaande uitspraak doet op het eerste gezicht denken aan Vzr. Rb. Amsterdam 28 februari 2002, Vereniging Arabische Democratische Partij e.a. vs. gemeente Amsterdam, Mediaforum 2002-6, nr. 23. Toen ging het om een geschil in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 6 maart 2002. Enkele politieke partijen die niet vertegenwoordigd waren in de gemeenteraad van Amsterdam meenden benadeeld te zijn door de wijze waarop het gemeentebestuur informatie over de verkiezingen verstrekte aan het publiek. In de nieuwskrant 'Amsterdam.nl', uitgegeven door de gemeente, was een vergelijkend overzicht gepubliceerd van de diverse programma's. Dit ter aanvulling op de kandidatenlijsten die de gemeente moet publiceren krachtens artikel J1 van het Kiesbesluit. In het overzicht ontbraken sommige partijen. Bovendien was selectief geciteerd uit partijprogramma's en interviews. De vordering tot rectificatie had echter geen succes. Volgens de voorzieningenrechter had de gemeente Amsterdam 'een werkwijze opgesteld en uitgevoerd die geen onzorgvuldigheden bevat en die geen aanknopingspunten geeft voor enige discriminatoire intenties of mogelijkheden'.

Dit keer gaat het om voorlichting voor de Tweede Kamerverkiezingen, via de StemWijzer van de stichting Instituut voor Publiek en Politiek (IPP). De privaatrechtelijke status van IPP is een belangrijk verschil met de bovengenoemde zaak. Een particuliere stichting wordt immers beschermd door de uitingsvrijheid. De voorzieningenrechter overweegt daarover 'dat het in beginsel aan IPP vrij staat de StemWijzer in te richten naar haar goeddunken'. Niet de gedaagde moet rechtvaardigen waarom zij onderscheid maakt, maar eiseres moet aantonen dat dit onderscheid onredelijk is. Jammer is dat de uitspraak weinig informatie verschaft over de financiering van de StemWijzer. Uit de website van IPP (www.publiek-politiek.nl) blijkt dat de stichting in grote mate afhankelijk is van subsidies per project. Heeft de rijksoverheid gedetailleerde eisen gesteld aan de StemWijzer? Naarmate de staat meer aan de touwtjes trekt, wordt het beroep op de vrijheid van meningsuiting minder overtuigend. Laten we er echter van uitgaan dat de voorzieningenrechter de stichting IPP terecht heeft gekwalificeerd als 'onafhankelijk' en dat er geen sprake is van een privaatrechtelijke schijngestalte van de overheid.

Dat de vordering van de Vereniging Liberaal Democratische Partij (LibDem) wordt afgewezen, ligt voor de hand. Het onderscheid dat de StemWijzer maakte tussen kansrijke en niet kansrijke partijen was gebaseerd op objectieve en relevante criteria. Bovendien kon de kiezer de niet kansrijke partijen alsnog aanvinken. Men kan zelfs vraagtekens zetten bij de overweging dat IPP onrechtmatig zou hebben gehandeld '*als de keuzes die zij heeft gemaakt bij de inrichting van de StemWijzer in redelijkheid niet gemaakt hadden kunnen worden*'. Dit criterium past beter op de overheid of hooguit op een particuliere monopolist. Hoewel de politicoloog Van Holsteyn, bijzonder

hoogleraar Kiezersonderzoek aan de Universiteit van Leiden, de invloed van de StemWijzer ‘funest’ noemde (NRC Handelsblad 15 november 2006), was van een monopolie geen sprake. In de weken voor de Tweede Kamerverkiezingen van 22 november 2006 kon de twijfelende kiezer op allerlei sites terecht voor stemadviezen. Nog nooit waren er zo veel digitale adviseurs. Naast algemene stemhulpen zoals StemWijzer, KiesKompas en de Stemadviseur, waren er gespecialiseerde sites. Huiseigenaren, studenten, homo’s, singles en geëmancipeerde vrouwen, zij konden allemaal terecht bij een adviseur uit eigen kring.

Een concurrent van StemWijzer, de website Stemadviseur.com, beperkte zijn adviezen tot twaalf partijen (CDA, PvdA, VVD, SP, GroenLinks, Lijst Vijf Fortuyn, D66, ChristenUnie, SGP, PvV/Groep Wilders, EénNL en Partij voor de Dieren). Die partijen waren in de Tweede Kamer vertegenwoordigd of maakten volgens de opiniepeilingen een goede kans op een zetel. Op de beginpagina van Stemadviseur.com was de beperking aangekondigd. Verder stond daar te lezen ‘De test op stemadviseur.com is onafhankelijk en vloeit voort uit een particulier initiatief’. De twaalf geselecteerde partijen waren dezelfde als die welke de StemWijzer in zijn voorkeursrijtje had staan, maar bij Stemadviseur.com bestond niet de mogelijkheid andere partijen alsnog aan te vinken. Nog steeds lijkt dat niet onrechtmatig. Een particulier die gratis adviezen verstrekt aan wie het maar horen wil, is niet verplicht de adviezen een alomvattend karakter te geven. Het ligt anders wanneer je betaalt voor een deugdelijk advies en de adviseur maakt er een potje van. Bijvoorbeeld door alleen de producten van bevriende relaties aan te prijzen.

Wordt het anders als het gratis advies misleidend is? Reclame voor commerciële goederen en diensten valt onder de artikelen 6:194 e.v. BW, maar deze bepalingen hebben geen betrekking op adviezen over politieke partijprogramma’s. In beginsel dienen verkeerde stemadviezen te worden gecorrigeerd in een robuust maatschappelijk debat. ‘Du choc des opinions jaillit la vérité’. Uit de Straatsburgse jurisprudentie inzake de vrijheid van meningsuiting blijkt dat de nationale rechter bij het beperken van politieke uitingen minder speelruimte heeft dan bij ‘commercial speech’. Smaad kan worden verboden, maar het verkeerd weergeven van de inhoud van een partijprogramma is geen zaak voor de rechter. Is het onrechtmatig wanneer de bezoekers van een CDA-site na een vraag en antwoord-spel in 90% van de gevallen het advies krijgen op het CDA te stemmen? Natuurlijk niet. De kiezer weet van wie het advies afkomstig is en zal de boodschap met een korreltje zout nemen. Het is niet anders dan wanneer je op de markt wordt aangesproken door een enthousiaste folderaar in een t-shirt van de partij.

Hier stuiten we op een relevant punt. Als een adviseur de suggestie oproept van onpartijdigheid, dient hij aan strengere eisen van zorgvuldigheid te voldoen. Wat dit betreft valt te denken aan het arrest van de Hoge Raad van 27 januari 1984 in de zaak VARA vs. Leading Success People, dat betrekking had op eventueel onrechtmatige uitingen in het VARA-televisieprogramma ‘De Ombudsman’. Het Hof te Amsterdam had als uitgangspunt genomen dat de aard en het doel van het tv-programma in verband met zijn titel (‘Ombudsman’) ‘bij het publiek de indruk wekt dat de uitlatingen van het programma afkomstig zijn van een onpartijdige instantie die

werkzaam is in het algemeen belang'. De Hoge Raad overwoog vervolgens: '*Daarvan uitgaande heeft het Hof terecht geoordeeld dat zulks meebrengt dat van de samensteller van dit programma een grotere mate van zorgvuldigheid mag worden geeist dan gewoonlijk in de journalistiek wordt verlangd*'. De stichting 'Instituut voor Publiek en Politiek' heeft ongetwijfeld de pretentie het algemeen belang te dienen en draagt dat streven uit. De eisen van zorgvuldigheid zullen dus strenger getrokken moeten worden dan bij andere stemhulpen.

Er is nog een aspect. De vrijheid van meningsuiting in verkiezingstijd staat mede in het teken van artikel 3 van het Eerste Protocol bij het EVRM. Hierin hebben de Hoge Verdragsluitende Partijen zich verbonden met redelijke tussenpozen vrije en geheime verkiezingen te houden 'onder voorwaarden die de vrije meningsuiting van het volk bij het kiezen van de wetgevende macht waarborgen'. De staat heeft daarom een verantwoordelijkheid fair play in de strijd om de kiezersgunst te waarborgen. Het EHRM wees in 1998 een arrest over de relatie tussen artikel 10 EVRM en artikel 3 Eerste Protocol (EHRM 19 februari 1998, Bowman vs UK). Ter discussie stond een Britse wet die grenzen stelde aan de mogelijkheid in verkiezingstijd geld te besteden aan propaganda ten behoeve van een kandidaat. Het Hof stelde voorop dat het recht op vrije meningsuiting en het recht op vrije verkiezingen elkaar ondersteunen, maar voegde daaraan toe: '*Nonetheless, in certain circumstances the two rights may come into conflict and it may be considered necessary, in the period preceding or during an election, to place certain restrictions, of a type which would not usually be acceptable, on freedom of expression, in orde to secure the 'free expression of the opinion of the people in the choice of the legislature*' (r.o. 43).

Het Bowman-arrest concludeerde dat de nationale staten beschikken over beleidsvrijheid om beide belangen tegen elkaar af te wegen. Gezien de concrete omstandigheden is het begrijpelijk dat de voorzieningenrechter in de zaak van de StemWijzer ervoor koos niet in het maatschappelijk debat in te grijpen. Het wachten is op een casus waarin de kiezers echt op het verkeerde been worden gezet. Rechterlijk ingrijpen ligt meer voor de hand bij een vuile campagne, onduidelijke geldschieters en ongelijke kansen in de media.